

IMPERFECTION AND DUAL IDENTITY OF THE DOSTOYEVSKIAN CHARACTER IN THE CONTEXT OF THE METAPHYSICAL EVIL

Adonis Bunghe, Assist. Prof., PhD, University of Oradea

Abstract: The present paper explores the unconscious underpinnings of the dostoyevskian characters from a metaphysical and Jungian perspective. The outstanding typologies reveal discontinuous personalities and disrupted identities in terms of psychological unity leading to a lack of structure, but still marvelous composite characters of strong polarities. Thus, the imperfection of the characters represented herein stands as a substantiation thereof. Dostoyevsky attempts with each of his characters a spiritual experiment to which we are called witnesses. This involves a shift of paradigm from a primary stage of the underground man, rough and tumble, to that of a more evolved stage, the christic type exercised through a process of apotheosis. The dislocated man of Dostoyevsky is in perpetual search towards completeness, yearning for the unity of his soul among his multiple disrupted egos and his distinct sub-personalities.

Keywords: dual identity, unconscious, destiny, dostoyevskian anthropology, metaphysics

După cum afirma pe bună dreptate Larchet, personajele dostoevskiene sunt marcate de conflicte care îi devorează pe interior manifestate ca tensiuni intrapsihice între „inconștientul teofil și cel deifug”, adică între dimensiunea pozitivă a omului, ceea ce îi îndreaptă, îi leagă și îi unește cu Dumnezeu ca și mijloc inconștient și natural totodată, și dimensiunea negativă, care îl desparte pe om de Creatorul lui, îi fragmentează ființa și îl izolează de divinitate tot într-un mod inconștient. Aceste dimensiuni contradictorii crează tensiune și dualitate, pulsionile inconștientului fiind mai apoi manifestate conștient prin tendințe contradictorii care își caută mereu echilibrul polarizând și creînd dubla natură a omului expusă și de dublul dostoevskian.

„Nu-i om să nu simtă într-un fel sau altul, cu o acuitate mai mare sau mai mică, în chip dureros și neliniștitor această dualitate de tendințe contradictorii. E hrana de zi cu zi a literaturii, o aflăm în fiecare pagină a lui Dostoievski...”¹

Personajele dostoevskiene își mistuie cu intensitate trăirile interioare alternând de la agonia pasiunilor ce le freacă ființa în închiștarea întrebărilor existențiale fără sfârșit care izvorăsc din adâncul ființei lor și care sunt mereu neostoite până la extazul cunoașterii ultime care deschide noi dimensiuni spiritului elevat. Omul dostoevskian este neterminat, nedeșăvârșit dar tinde mereu spre completitudine. El devine pentru Dostoievski chintesența tuturor misterele cosmosului, de aceea acesta utilizează bisturiul scriiturii pentru disecarea spiritului uman, a acelor profunzimi incomensurabile, acesta raportându-se exclusiv la om ca fiind un exponent pentru tot ce poate exista mai sublim (omul hristic) sau mai grotesc (animalul din subterană) cât și la soarta acestuia sortită de forțe și manifestări ale divinității care îl depășesc ca înțelegere sau din contră, a destinului asumat prin suma alegerilor făcute care în final vor atrage asupra lui consecințele faptelor și acțiunilor sale. Această schimbare de paradigmă implică o evoluție de la stadiul primar, nefinisat, inconștient al omului din

¹ Jean-Claude Larchet, *Inconștientul spiritual sau Adâncul neștiut al inimii*, Ed. Sophia, București, 2009, p.173

subterană la îndumnezăirea omului după chipul lui Hristos din “ Legenda despre Marele Inchizitor”.

„Dostoievski a avut doar un singur interes devorator, o singură temă, căreia i s-a dăruit cu toate forțele sale creatoare. Această temă este omul și destinul său. Nu putea să nu frapeze exclusivitatea antropologismului și antropocentrismului la Dostoievski, care a fost absorbit numai de problemele omului”²

Toată creația lui Dostoievski este o reprezentare despre om. El recunoaște în final nu o singură natură, omenească sau umană, ci două naturi: divină și umană. În antropologia sa, Dostoievski dezvăluie faptul că firea omenească este dinamică, el se interesează de om când acesta ajunge la strâmtoare, în vâltoarea existenței atunci când este confruntat cu situații care îi revelează natura sufletului. Sufletul omului epocii noastre s-a frânt, totul a devenit inconstant, s-a dedublat, trăiește în ispită, în descompunere, în dezintegrare din lipsă de principii. Răul se află în aparența binelui și ispitește. Chipul lui Hristos și al anticristului, al Dumnezeu-om și Dumnezeu-divinitate se dedublează. Creația lui Dostoievski nu semnifică numai criza, ci și dezagregarea interioară a umanismului. În romanul „Demonii”, Dostoievski demască și izgonește mulți „demoni” din Rusia cea posedată, dar își aduce aminte că el însuși a făcut parte dintre ei. Creîndu-și eroii, se redă pe el însuși. Încercarea libertății și dobândirea puterii este o proiectare a experienței sale proprii. El a pășit peste prag toată viața și eroii lui pășesc la fel. Raskolnikov, Versilov, Stavroghin, Ivan Karamazov sunt luptători rebeli, criminali, eroi tragici care se află la extreme, la limita de pe marginea prăpastiei. Dostoievski ca și eroii săi de altfel s-a confruntat cu multiple probleme și crize existențiale cum au fost condamnarea, închisoarea, jocurile de noroc. etc. Tocmai de aceea el poate să empatizeze cu eroii săi, să le exploreze profunzimile și limitele scuzându-se oarecum că datorită naturii sale pervertite, ticăloasă și pătimasă el merge până la capăt, până la ultimul bastion al limitelor psihologice, fizice și sufletești. El a reușit să treacă peste pragul psihologic al rezistențelor creînd eroi extraordinari prin structura, forța și capacitatea lor de a-și împinge limitele până la capăt.

Omul dostoievskian nu se dorește a fi matur, realizat, complet, autosuficient ci, din contră, acesta apare ca fiind imperfect, dual, mereu tensionat care suferă mereu și e scindat între propriile nesiguranțe existențiale, de aceea mereu caută să-și dispute rațiunea și să îi joace feste, să o conteste prin slăbiciunea voinței de a fi în viață, să o subjuge cu mii de întrebări deseori fără răspuns și care confuzionează și mai tare prin limitările existenței. Omul dostoievskian în viziunea omului din subterană se dorește a fi imperfect, trebuie să-și dovedească că e om, să-și testeze limitele, chiar să se autosaboteze ca să nu-și desăvârșească edificiul propus în evoluția ființării deoarece conform tipicei aritmetici a dezvoltării umane dacă lucrurile merg într-o direcție predictibilă, aceasta ar însemna începutul morții spirituale a ființei. Concluzia la care se ajunge este că suferința s-ar putea să-i priască omului la fel de bine ca și prosperitatea. Viața și societatea își au propria aritmetică discordantă, ele nu pot urma aritmeticii clasice pentru că sunt superioare și implică iraționalitatea și absurdul. Omul nu poate deveni un “buton”, o marjă predictibilă pentru că el este doar un om, nu numai un

² Nicolae Berdiaev, *Filosofia lui Dostoievski*, p.24

pion într-un angrenaj social complex ci și o forță care își exercită libertatea de alegere cu improbabilitatea cauzală care derivă din aceasta.

Problematica personajelor dostoievskiene rezidă tocmai în faptul că ele nu pot fi clasificate într-un filon caracteriologic deoarece acestea nu întruhidează o trăsătură definitorie de caracter cum ar fi virtutea sau viciul, ci sunt surprinzătoare și paradoxale ca manifestare, caracterizate de hazard și mereu discontinue, fără o linie de unitate psihologică. Ele se abandonează pulsionilor psihice primare însă forța lor de rezistență se constituie din dialogurile eurilor interioare care își argumentează, contrargumentează și reargumentează mereu poziția pe teritoriul existenței lor fragile tocmai pentru a-și demonstra supremația. Spațiul metafizic interior al personajelor sale este dominat de polifonia sufletului, de vocile multiple ale eurilor scindate care își caută mereu izbăvirea prin completitudine, prin apoteoza sinelui dar care sunt sortite mereu la suferință și dobândirea înțelepciunii de viață prin durerea existențială. Fără a schița gestul cel mai elementar de coordonare, lipsite de acea unitate naturală spre care se îndreaptă ființa în periplul ei existențial, personajele romanelor dostoievskiene sunt „exemple de dualitate”, cazuri în care, alături de o „personalitate principală” se ivește și o „personalitate secundară”. Ele își cedează locul și se succed una celeilalte, „ignorându-se reciproc”.³ Acestea tind spre unitatea ființei dar nu pot ajunge la ea deoarece nu-și doresc să se confrunte cu viața reală, preferă în schimb să fie niște visători dezamăgiți dar care speră și se îndreaptă mereu spre infinit. Sentimentul existenței lor nu vine din afară, nu e dat de acțiunile lor concrete ci mai degrabă de zbaterile lor interioare, de flacăra pasiunilor, de experiența mistică din care se hrănesc aproape cu fanatism.

Omul dezrădăcinat al lui Dostoievski, smuls din grădina paradisului și condamnat la o viață mizeră în suburbiile Petesburgului a cărui viață interioară e doar o reflexie a oglinzilor oferite de mediul murdar, decadent și abscons al cârciumelor fetide, a murdăriei spirituale și corupte a naturii umane care îmbracă orașul. Dostoievski trăiește în și prin personajele sale și astfel este prin propria-i subiectivitate în același timp actor și martor al destinelor lor și al evoluției lor, dar mai mult decât atât este glasul gândurilor, a pornirilor obscure, a efuziunilor mistice și a dialecticii ideilor personajelor sale. Totuși deși s-a contopit cu fiecare dintre personajele sale, în același timp le-a acordat liberal arbitru, reușind să se dezică de oricare din ei.

Antropologia dostoievskiană străbate întreaga sa operă dezvăluind noi dimensiuni ale profunzimii substanțiale ale personalismului⁴ cu accent moral care semnifică că valoarea integrității ființei umane nu depinde de împlinirea ei și nici de marile ei mișcări creatoare care se manifestă plenar în sfera spiriutualului, ele sunt adevărate într-un mod simplu, chiar și în cazul copilului, incapabil însă să le manifeste. Personalismul său preocupă ontologia și nu psihologia omului, ființa și nu realitatea empirică a acesteia.

Problematica omului la Dostoievski nu se centrează doar pe dialectica răului, ci și pe cea a binelui, personajele sale sunt și bune și rele, manifestând cu precădere latura luminoasă

³ A.Gide, Dostoievski, Paris, 1933, p.147

⁴ Personalism-curent filosofic care caută să descrie unicitatea persoanei umane în lumea naturii. Persoana umană este considerată categoria supremă, percepută ca o entitate autonomă, dar și ca creație a Divinității. Una din punctele principale ale personalismului este subiectivitatea umană sau autoconștientizarea experimentată prin propriile acțiuni ale persoanei și întâmplări interioare— în tot ceea ce este intern în ființa umană prin care fiecare ființă umană este un martor ocular al propriului sine. sursă: <http://en.wikipedia.org/wiki/Personalism>

și benevolentă sau din contră cea a maleficului dus la extrem. În orice caz, omul dostoievskian este cel al subteranului care aduce cu sine toate acele latențe impenetrabile ale sufletului. Puterea și valoarea antropologiei dostoievskiene rezidă tocmai în capacitatea antinomică a personajelor sale adusă la cel mai înalt nivel în care tot ce este demonic în om cum ar fi viciul, păcatul și degradarea cauzată de egoism concură cu sufletul angelic manifestat prin actele de dreptate și bunătate. Această polarizare care duce la tensiunea existențială apare la Jung ca un sistem bine conceptualizat privind natura și manifestarea Sinelui uman. Pentru Jung Sinele „este o unitate, însă una duală, compusă din două lucruri contrare, pentru că altfel n-ar mai fi totalitate”⁵. Coexistența binelui și răului în realitatea umană este naturală, normală, eternă, neputând fi contestată, prin urmare valențele morale și caracteriologice ale personajelor dostoievskiene nu pot fi etichetate ca bune sau rele, ele pot înclina mai mult într-o direcție sau alta dar până și răul servește binelui și concluează în direcția reconcilierii în unitatea Divină care este o proiecție a Sinelui:

„Nu putem califica conceptul de Sine drept *summum bonorum*, pentru că el reprezintă prin definiție o unificare virtuală a tuturor opozițiilor”.⁶

Concepția lui Dostoievski asupra omului este pătrunsă de elementul etic: acesta nu numai descrie ca un fin observator lupta dintre bine și rău, participând direct la viața și frământările personajelor sale, ci din contră caută să stârnească această luptă a omului, acea înfruntare fățișă cu Dumnezeu care în final își găsește soluționarea prin abandonarea soartei în mâna lui Dumnezeu, a omului-Hristos, singur în stare să-l salveze deoarece a trecut prin aceleași pătimiri ca și om și a îmbrăcat natura umană tocmai pentru a se îndeletnici cu suferința, a înțelege și a putea izbăvi umanitatea din robia deznădejdiei. Prin aceasta antropologia dostoievskiană este una creștină și nu se poate analiza decât în acest context.

Omul este integrat astfel în ordinea sa naturală, supus legilor naturii și ale destinului, marcat de impecțiunea naturii sale ca și consecință a metafizicii răului, dar el poate și trebuie să fie independent. Adevărata esență a omului i-o conferă spiritul său liber, inviolabil în raport cu natura. În aceasta constă toată demnitatea umană, ca omul să-și fie fidel spiritului său, să fie congruent cu el însuși, autentic în manifestările sale, ducând o viață morală. Tocmai de aceea antropologismul dostoievskian este de factură creștină pentru că acesta crede cu tărie în mântuirea omului, în sămânța binelui din om, în libertatea pe care instituția creației i-o atribuie omului prin liberul arbitru.

„Dostoievski abordează omul lăsat în libertate, sustras legii, căzut din ordinea cosmică, și îi cercetează destinul, relevă consecințele inevitabile ale libertății”.⁷

Doar așa omul poate deveni o ființă nouă, transfigurată, superioară și incomparabilă în măiestria ei.

În “Note din subterană” găsim acest aspect apoteotic care devine elementul cel mai important al operei sale, izbăvirea omului, mântuirea lui prin transformarea adusă de suferință. Aceasta eliberare care survine doar prin suferință îl aduce de fapt pe om mai

⁵ Scrisoare din 10 aprilie 1954 către pastorul Victor White

⁶ Scrisoare din 18 iunie 1949 către Armin Kesser

⁷ Nicolae Berdiaev, *Filosofia lui Dostoievski*, p.28

aproape de Creatorul lui, dar și mai aproape de ceilalți, întoarce lumea spre sine și pe el însuși spre sine. Astfel această izbăvire are o triplă funcție și ea joacă un rol fundamental în înțelegerea antropocentrismului dostoievskian. Dostoievski se opune vehement prin filosofia sa antropologismului pozitivistilor și semipozitivistilor (Tchernychevski, Keveline, Lavrov, chiar și lui Mikhailovski), el se apropie mai mult prin abordarea sa de Herzen care afirma patetic independența spiritului față de natură. Dostoievski nu poate crede într-un naturalism antropologic prin care amoralismul omului este justificat printr-un naturalism primitiv, așa zice genetic, ci se diferențiază printr-o abordare inovatoare, unică prin complexitatea și genialitatea ei în care tocmai aceasta amoralitate devine motorul transformării, al apoteozei omului pentru că el se ascunde în profunzimea umană, în subconștientul său și este o manifestare a ordinii noologice, nicidecum un efect al unui proces biologic. Concluzia observației lui Dostoievski nu este o idee preconcepută, ci rodul înțelegerii procesualității latențelor sufletești, a unei analize atente și acurate asupra spiritului. Marea enigmă a omului se relevă tocmai prin faptul că este o ființă morală sfărțecată între dorința de a face bine și cea de a face rău, din care se pare că nu poate să iasă ca dintr-un ciclon. Acela care nu urmează calea binelui, se angajează în mod fatal în direcția răului.

Dostoievski subliniază ideea că pentru a înțelege paradoxurile ființei umane, idiosincraziile ei, comportamentul deseori nejustificat de nici o logică și rațiune umană, omul trebuie să transgreseze limitele realității cunoscute, superficiale și confortabile ca să pătrundă în lumea enigmatică a spiritului în care motivațiile individului transcend capacitatea de comprehensiune umană și acestea nu trebuie judecate nicidecum prin prisma rațiunii, pentru că ele depășesc chiar conștiința, de aceea este neapărat nevoie să coborâm în subterană unde omul devine el însuși. Aici devine manifestarea umbrei lui, acolo unde toate măștile obișnuinței dispar lăsând spațiu de desfășurare firii neîncorsetată de opreliștile sociale. În viziunea lui, este o utopie să credem că omul acționează în virtutea capacității lui de raționalizare și discernământ ci oscilează mereu între conștient și subconștient. Dorința poate să coincidă uneori cu judecata, însă de cele mai multe ori aceasta contrazice complet judecata. Dostoievski reușește să facă o trecere importantă în cadrul evolutiv al personajului său Raskonikov de la „individualismul raționalist” (N. Crainic), care trece toate lucrurile prin filtrul gândirii logice, pur rațională și care nu-și permite decât accidental, fiind măcinat de frică să acceseze registrul emoțional, la individul care îmbrățișează iubirea universală ca formă de eliberare sau omul din subterană care vrea să trăiască pentru a-și satisface toată capacitatea de a trăi, nu numai singura capacitate de a înțelege. Înțelegerea nu satisface decât capacitățile intelectuale ale omului, în timp ce dorința este manifestarea întregii vieți umane. Cea mai prețioasă pentru om este dorința sa proprie, liberă și independentă, propriul său capriciu. Cel mai bine este să trăiască după voința sa nebună și de aceea peste tot și întotdeauna, oriunde s-ar afla, omului îi place să acționeze conform înțelegerii lui și nu după cum îi ordonă rațiunea și conștiința sa. Esența veritabilă a omului, nucleul ființei lui se regăsește în libertatea asumată, în setea și posibilitatea sa de a se afirma pe sine însuși ca potențial, de a trăi conform voinței sale, cu propriile sale imperfecțiuni deseori determinate de metafizica răului.

Până și cadrele exterioare în care individul își duce existența, cum ar fi orașul în care trăiește, devine o extensie a microcosmosului personajului. La Dostoievski, acesta reprezintă doar cadrul care reflectă perfect starea și zbuciumul interior precum și mizeria personajelor și

nu are caracterul unei realități de sine stătătoare, ci reprezintă mai degrabă oglinda unei realități interioare în care se țeșe de fapt misterul omului dincolo de patimile învârtosite care îi robesc ființa exterioară și pasiunile care îi sleiesc spiritul. Petesburgul devine o extensie a personalității individului, uriașul corpus de manifestare a câmpurilor morfice în care personajele își desfășoară viețile lor sumbre, limitate de propriile lor neputințe, îngemănând astfel destinul dureros al omului secătuit de vlaga spiritului.

Antropologia dostoevskiană este cea a omului contemporan, confruntat cu noi dileme existențiale, cu nevoi diferite, cu o altă maturitate a spiritului, ea se deosebește covârșitor de cea pantocratică, în care lucrurile erau simple, pentru că răspundeau unor căi bătătorite și nu unor dileme insondabile. În acest sens, Dostoievski este contemporan în cel mai adevărat sens al cuvântului, el se adresează omului recent, omului impredictibil, autoreflexiv și dilematic în manifestarea lui, mereu schimbător și nehotărât, lovit din toate părțile și influențat de foarte mulți factori. Acest individ, greu de detectat între miile de măști pe care și le pune, poartă cu sine patologia și anormalitatea deja firească omului contemporan care nu se mai regăsește pe sine, fiind dedublat în propria-i identitate și în propriu-i cuget, neregăsindu-se în axa existențială a realității. Bolile spirituale ale omului contemporan nu mai pot fi tratate cu aceleași leacuri, de aceea este nevoie de o conștiință nouă, profundă și complexă, care chiar dacă nu înțelege toate resorturile subconștiente ale acțiunii umane, totuși acceptă și își îmbrățișează umbra.

Omul supus ordinii naturale, dacă nu se conforma ordinii sociale ale unei atare epoci trecute, era penalizat, judecat și obligat să se schimbe, să se conformeze unor norme, să se alinieze unor standarde cerute, însă nu se ținea niciodată cont de motivațiile sale adânci, inconștiente, de circumstanțe, de starea psihică, de factorii externi care determinau o anumită turnură a situației. Doar în epoca noastră și în țările care susțin libertatea individului, omul este judecat în complexitatea lui, ținându-se cont de foarte multe aspecte. Enigma sufletelor lui Raskolnikov, Stavroghin, Kirilov și Ivan Karamazov nu pot fi descifrate și nici elucidate. Ei nu sunt buni sau răi, chiar dacă am fi tentați să punem o etichetă sau să judecăm anumite acțiuni și comportamente ale lor ca fiind malefice. După cum am mai arătat, există o imperfecțiune a firii lor datorată răului metafizic din această lume, ceva ce nu poate fi reparat sau corectat. Acest rău există în ființa lor, în mod ireparabil dar care se poate manifesta datorită faptului că au stins din ei sentimentul binelui, adică au înăbușit vocea divinității din conștiința lor, astfel au rămas singuri cu ei înșiși.

Fiecare personaj principal ascunde o taină ce necesită a fi dezlegată, un destin menit să semnifice ceva și care se ramifică cu celelalte destine formând o țesătură complexă care marchează și are o înrîurire asupra conștiinței sufletului rus și prin extensie, asupra întregii creații, de aceea Dostoievski nu este doar al poporului rus, ci el este universal și contemporan cu noi prin abordarea subiectelor romanelor sale și prin personajele sale care sunt adevărate studii de caz care se pot constitui în dezbateri serioase privind domenii cum ar fi cel al eticii sociale și al teologiei morale, precum și cel al psihiatriei moderne prin patologia complexă a personajelor.

Dostoievski a fost interesat de calitatea raporturilor dintre oameni, un proiect pe care și l-a asumat cu toată puterea scriitoricească și cu acuitatea sa de analist imbatabil al caracteriologiei umane și al profunzimilor sufletești. Eroii săi sunt firi vulcanice, la granița patologiei, care crează un tulburător peisaj uman care revoluționează prin mișcările lor

antrenante firea enigmatică a omului subteran. Prin descifrarea misterului tănuit al fiecăruia dintre personajelor sale, acestea devin prototipuri, adevărate arhetipuri care ne conduc la rândul lor la sondarea și elucidarea misterului și destinului uman.

Dostoievski își construiește lumea personajelor în jurul unui personaj principal, prototip am putea spune, un personaj care ocupă centralitatea fiecărui roman al său și care se intersectează și se ramifică cu toate celelalte personaje. După cum totul se învârtă oarecum în jurul personajului Raskolnikov și al crimei sale din romanul „Crimă și pedeapsă”, pe care îl avem în prim plan prin gândurile și tensiunile care îl macină și pe care îl descifrăm treptat fără să putem intui ce nou pas va face sau ce coordonată existențială va alege datorită firii sale contradictorii. În aceeași direcție se înscrie personajul Versilov din romanul *Adolescentul*, foarte contrariat prin firea și comportamentul său ambivalent și antagonic pe care celelalte personaje, care sunt fie atrase, fie respinse de acesta, încearcă să-i dezlege enigma și acțiunile sale iraționale. În aceeași notă se înscrie și personajul Stavroghin din *Demonii*, nucleul de forță în jurul căruia roiesc toți ceilalți și care de fapt se subsumează personalității sale, care sunt de fapt fațete distincte care se compun ca într-un mozaic reprezentativ pentru descompunerea umană și degradarea ei în cea mai decrepită formă. Această personalitate scindată în trei și compusă din Șatov, Piotr Verhovenski, Kirilov, care de fapt reprezintă în forma cea mai subtilă și posedantă trei demoni care compun Marele Demon, aproape imposibil de descifrat, și care reprezintă manifestări ale răului în formele sale cele mai odioase. Fiecare aparține tuturor, și toți fiecăruia în parte în această sclavie a spiritului, în care resursele și forța interioară se risipesc și se destramă în incapacitatea de a face un sacrificiu pentru ceilalți. Stavroghin secătuiește de vitalitate și putere tot ceea ce se află în jurul său prin puterea sa demonică reușind parcă să posede prin energiile sale creînd rătăcire și pângărind tot ce e curat.

Există și personaje luminoase în opera lui Dostoievski dar care parcă nu fascinează atât de mult ca cele negative. Chiar și acestea par idealiste, parcă decupate din altă lume, nedesăvârșite și neterminate, tot imperfecte în natura lor. Un astfel de personaj este prințul Mișkin din *Idiotul* a cărui naivitate este de-a dreptul molipsitoare în tentativa lui de a sări în ajutor și dorința lui de a construi relații, extazul placid și iraționalitatea care îl caracterizează, totuși benefică și aparent vindecătoare. Inadaptat unei societăți corupte și decadente, inocent și în același timp și inteligent, totuși el nu este capabil să dețină abilitățile sociale ale vremii și inteligența emoțională de a face față celor două femei pe care le iubește cu sinceritate și le ajută: Nastasia Filippovna și Aglaia. El este omul ideal dar incomplet, inapt chiar pentru el însuși și victima sistemului în care se află.

La Dostoievski parcă mai mult decât la oricare dintre scriitori avem impresia că trăim în mintea personajelor sale, în structura complexă a gândirii acestora, în nebunia și fascinația ideilor lor monumentale și a acțiunilor lor paradoxale, trăind acel suflu paroxistic de epifanie descifrând treptat stările, angoasele și extazul mistic, pătrunzând astfel în labirintul gândurilor lor.

Cu toate acestea, avem parcă sentimentul de totală perspectivă asupra personajelor pe care le putem cunoaște în minuțiozitatea lor, și putem pătrunde în secretele lor ascunse, în profunzimile și misterele spiritului care bulversează ființa într-un ritm trepidant, chiar dacă au un rol secundar. Personajele dostoievskiene nu joacă un rol, nu declamă replici ca într-o piesă de teatru, ci sunt oameni reali, redutabili prin compoziția structurii lor interioare, cu

personalități complexe, cu conștiințe atât de bine schițate încât parcă au fiecare o formă proprie, abstractă, cu o voce aparte, sunete care parca crează simfonia conștiinței universale care au dat naștere marilor genii.

Personajele create de penelul lui Dostoievski sunt perfecte prin prisma conceperii lor din punctul de vedere al compoziției scriiturii, însă prin natura lor, nedesăvârșite, parcă voit neterminate. Singura figură care oarecum se remarcă în panopia caracterelor dostoievskiene și care pare un personaj terminat, nu numai perfect creat din punct de vedere compozițional dar și pe deplin conturat ca evoluție este Aleoșa. Încă de la 20 ani acesta decide să aducă dragostea în sufletul oamenilor astfel luând calea mănăstirii. Aleoșa este un personaj complet, sintetic care înmănușează toate virtuțile creștine devenind omul lui Dumnezeu, un model hristic, desăvârșit, un adevărat prototip profetic pentru viitorul creștinismului. Fire sensibilă, înclinat spre rugăciune, iubitor de oameni și de adevăr, pregătit oricând pentru jertfa supremă, este un sfânt în viață, trăind fără compromisuri sau cu jumătăți de măsură, o transfigurare a iubirii hristice în faptă, un simbol de puritate și de compasiune fără limite, însoțit mereu de râvnă și pasiunea pentru Dumnezeu și semenii. Aleoșa devine elementul integrator al polarităților, deoarece își acceptă condiția și este într-o stare după voia lui Dumnezeu. În el animus și anima se unesc, patimile neostoite și conflictele Karamazovilor nu clocotesc în el. Acesta apare ca un herald al binelui, un împăciuitoare care aplanează conflictele și cultivă forța binelui pe pământ, aducând pacea, parcă menită să fie un personaj cheie care să demonstreze că se poate și altfel, că există o cale de urmat hristică și că se poate realiza acest deziderat în această viață. El își face simțită prezența în aproape toate scenele romanului, fiind purtătorul de lumină, înțelegere, căldură și bunătate în nebunia și infernul karamazovilor:

„Sunt sigur că cititorii mei, la sfârșitul acestui roman, vor găsi că Aleoșa Karamazov nu e eroul principal. Și, totuși, eu stăruiesc să le atrag atenția că Aleoșa este eroul principal al romanului meu.”⁸

Considerația reflexivă și analitică asupra personajului Aleoșa ne determină să ne întrebăm într-un mod onest cât de realist este sau poate fi acest personaj, dacă este credibil sau dacă acesta este un om real sau doar un ideal. A fost intenția lui Dostoievski de a crea un exemplu în viață al unui creștinism profesat în mod autentic sau o utopie spre care autorul tindea oarecum la un nivel axiologic? Cred totuși că Aleoșa nu este un personaj utopic, cum ar crede unii, deoarece exemple ca ale lui au fost ilustrative în istoria creștinismului sau Sfinților Părinți, ale misticilor sau a martirilor misionari. Dostoievski autorul însuși mărturisea spre finalul vieții: *“Eroul meu de 20 de ani nu are nimic excepțional în el. N-are niciun defect fizic și niciunul moral. Nu are nici o calitate excepțională. Este, după părerea mea, un realist...Aleoșa este realismul creștin pe două picioare”*.⁹

După cum Aleoșa are darul previziunii și ghicește pe Ivan, Mășchin are și el darul intuitiv și presimțiri profetice cu privire la cele două femei, ei reprezintă doi exponenți ai oamenilor cu idealuri înalte care încearcă să aducă un dram de căldură, iubire și seninătate într-o lume de personaje care respiră miesmele răului și a căror suflare duhnește de putregaiul decadenței. Dacă Mășchin rămâne „un memento al lui Crist”, „un inestimabil unicat în

⁸ Dostoievski, apud Nichifor Crainic, *Dostoievski și creștinismul rus*, Ed. Anastasia, 1998 p. 254

⁹ Dostoievski, apud Nichifor Crainic, op.cit, p.254

monotona serie umană” , în Aleoșa, Dostoievski a revărsat toate virtuțile, atât cele teologale cum ar fi: credința, nădejdea și dragostea, precum și cele cardinale ca și cumpătarea, dreptatea și tăria, precum și cele exersate prin har: umilința, dărnicia, curăția, blândețea, sângevinia, ascultarea, disciplina, iertarea, mila. Pe Aleoșa nu-l atinge nici una dintre patimile tuturor celorlalte personaje dostoievskiene care mereu se află în luptă cu ele sau se complac în ele, cufundându-se tot mai mult. Până și instinctul erotic este ținut sub control: „*Însuși instinctul erotic, una dintre laturile care-l caracterizează pe Dostoievski, trăiește nealterat, în stare de puritate naturală în acest personaj*¹⁰”

Dostoievski realizează cu fiecare dintre personajele sale un experiment spiritual, asemenea lui Dumnezeu cu Iov. Acestea se confruntă cu o serie de întâmplări și situații în intersecții existențiale, la limită și în criză care să le testeze caracterul, cercetându-și Umbra, adică manifestările din straturile subterane ale spiritului.

Antropolog și noolog de excepție, alunecând pe nisipurile mișcătoare ale personalității lor sau care, asemenea struțului care își vâra capul în nisip căutând mici pietricele necesare pentru digestie, Dostoievski sondează adânc după combustibilul care alimentează stările lor emoționale, adică cauzele profunde și conflictele lor bazale, aducând la viață prin dinamica ideilor, personaje care construiesc tipologii marcante.

Bibliografie:

- Bahtin, M, *Eroul și poziția autorului față de erou în opera lui Dostoievski*, Editura Cartea Românească, 1970.
- Berdiaev, Nicolai, *Filosofia lui Dostoievski*, colecția Eseuri de ieri și de azi, Iași, Institutul European, 1992.
- Berdiaev, Nicolai, *Încercare de metafizică eshatologică*, București, Editura Paideia, 1999.
- Crainic, Nichifor, *Dostoievski și creștinismul rus*, Ed. Anastasia, 1998.
- Cristea Valeriu, *Dicționarul personajelor lui Dostoievski*, Iași, Ed.Polirom, 2007.
- Dostoievski, F. M., *Opere* (în 11 volume), București, Editura pentru Literatură Universală, 1966.
- Gide, André, *Dostoievski*, Paris, 1933.
- Jacobi, Jolande, *Psihologia lui C.G. Jung*, București, Ed. Trei, 2012
- Larchet, Jean-Claude, *Inconștientul spiritual sau Adâncul neștiut al inimii*, Ed. Sophia, București, 2009
- Lecca, Paulin, *Frumosul divin în opera lui Dostoevski*, București, Editura Discipol, 1998.
- Marinov, Vladimir, *Figuri ale crimei la Dostoievski*, București, Ed.Trei, 2004
- Mânzat Ion, *Psihologia creștină a adâncurilor*, București, Ed. Univers Enciclopedic, 2009
- Mânzat Ion, *Psihologia Sinelui*, București, Ed. Eminescu, 2000

¹⁰ Nichifor Crainic, Dostoievski și creștinismul rus, Ed. Anastasia, 1998, p. 263